

Zapomenuté řemeslo?

Jilemnické poznávání

Informační centrum 2010

Letošní ročník Jilemnického poznávání má název

„Zapomenuté řemeslo?“

Jedním ze stěžejních průmyslových odvětví v Krkonoších zajisté bylo tkalcovství. Jen stěží byste v minulosti hledali chalupu bez tkalcovského stavu. V dnešní době bohužel toto řemeslo, tak úzce spjaté s naším krajem, pomalu mizí. Důkazem toho jsou mnohé budovy textilek, které stojí takřka v každé obci. Jen při cestě do Rokytnice nad Jizerou potkáte nejednu chátrající připomínku dob, kdy textilní odvětví v našem kraji prosperovalo.

Záchrana stuhařského stavu v Jilemnici

Před nedávnem byl zrekonstruován unikátní stuhařský tkalcovský stav, který byl přestěhován do č.p. 1, kde bude také v sobotu **18.9.2010 k vidění opět v provozu**

Stěhování stuhařského stavu

Město Jilemnice získalo historický stuhařský stav. Ten byl původně umístěný v areálu bývalé textilní školy v Jilemnici. Tento stav je unikátní stroj na výrobu složitých žakárských vzorů ve formě stuhových

výrobků. Jedinečnost spočívá v tom, že polovina funkčních součástí je dřevěná, a také v tom, že se tká 8 stuh vedle sebe. SPŠT Jilemnice získala stav v roce 1972 z podniku Stap, kde byly tyto stavy nahrazeny modernější technikou. Stav byl v bývalé textilní škole zprovozněn v roce 1973, kdy byly, u příležitosti 100 let SPŠT Jilemnice, vyrobeny první upomínkové stuhy. Další stuhy byly vyrobeny k propagaci města Jilemnice a jeho zájmových organizací (muzeum, hasiči, sportovní škola, LŠU, Gymnázium, Sokol,...), stuhy se státním znakem dokonce reprezentovaly republiku i na mistrovství světa v ledním hokeji. Od roku 1995 je stav mimo provoz

Nový vlastník, město Jilemnice, se rozhodl stav přestěhovat. Aby mohl být později stuhařský stav znovu zprovozněn, bylo nutné jej přestěhovat z původního místa v dílnách velmi šetrně. Při stěhování nesmělo dojít k poškození šňůrového řazení, protože pořízení nového řazení je velmi nákladné. Úspěšné přestěhování vzácného stuhařského stavu proběhlo 16.7.2008. Stav byl přestěhován do areálu bývalého OSP.

22. října 2009 se podařilo bez vážnějších komplikací přestěhovat stuhařský stav z jeho provizorního útočiště v OSP do rekonstruované budovy č.p.1. Prostor, kam byl stav stěhován, byl perfektně /stavebně/ připravený, byť se jednalo o část velkého sálu, kde ještě stavební práce probíhaly v plném proudu (štukování, kladení dlažby ad.).

Zprovoznění historického stuhařského stavu

V průběhu roku 2010 začal na stavu pracovat tým pana Krupičky. Nakonec bylo přes veškeré snahy o zachování starého řazení pořízeno a instalováno nové šňůrové řazení. Po této náročné operaci následovalo navedení osnovy. Po navedení osnovních nití bylo přistoupeno k „zatkávání“ v plátňové vazbě a průběžnému seřizování stavu. Tím se postupně eliminují chyby ve vlastních stuhách a vytvářejí podmínky pro to, aby stroj pracoval spolehlivě a bezchybně. Na začátku srpna 2010 byly do stuhařského stavu nasazeny žakárské karty se vzorem a mohla tak začít další fáze seřizování stavu.

Ke stavu se podařilo navíc získat útkový soukací stroj, který Městu Jilemnice jako sponzorský dar díky pomoci pana Jiřího Krupičky darovala firma Lemfeld a syn z Mikulášovic u Vilémova.

S použitím informací získaných od pana Jiřího Krupičky sepsala Petra Pohůnková.

V rámci akce „Dny evropského dědictví“, bude **18.9.2010 od 10 do 16h** v tržnici řemesel tento unikátní stuhařský tkalcovský stav opět představen v provozu.

PUTOVÁNÍ PO TEXTILKÁCH

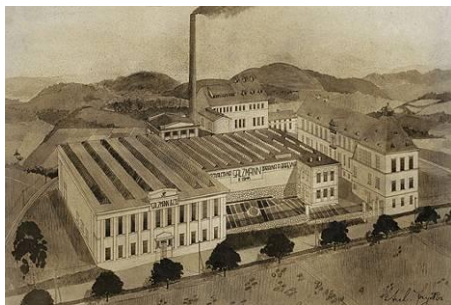
...od Jilemnice k Rokycnici

Jilemnice

Technolen v provozu

Jilemnický závod Technolenu byl založen 1908 Josefem Čechem jako tkalcovna, ale pro problémy byl r. 1913 odkoupen firmou Salzmann a Comp. Kassel. Po jeho smrti nástupci prodali továrnu maďarské společnosti Salgó a Lázsló. Roku 1920 zakoupil budovy přípravný výbor "První české přádelny lnu". Přes velkou konkurenci kartelu německých přádelen byl závod neustále rozšiřován, dále doplněn o vlastní tírnu lnu a vochlovnu, později i o úpravnu, barevnu a konfekci. Po druhé světové válce došlo ke znárodnění závodu a přičlenění k lomnickému národnímu podniku.

V současnosti je podnik Technolen zaměřen na výrobu geotextilií, transportních pásů a technických tkanin, převážně určených pro gumárenský a automobilový průmysl.

Hrabačov

„Bělídlo“

Plátenictví zaznamenalo největší rozmach za působení hraběcího rodu Harrachů na Jilemnicku. V té době se sem začala dovážet drahá, kvalitní semena. Za pomoci pozvaných odborníků se také zlepšovalo i zpracování lnu. Zdejší lidé se nejen těmto odborníkům zanedlouho vyrovnali, ale svou prací je předčili. Důkazem toho je, že se právě na Jilemnicku ve druhé polovině 18. století tkala **nejjemnější lněná příze na světě**. Zakládány byly postupně první manufaktury, z nichž nejznámější byla právě ta v Hrabačově. Výrazného zlepšení dosáhlo finální zpracování lněných výrobků a také tkaní. Výrobkům doposud však chybělo vybělení, a proto byla zakládána častá bělidla. Celkem na panství vzniklo sedm velkých a pět menších bělidel. Bělídlo v Hrabačově patřilo k nejlepším v celých Čechách.

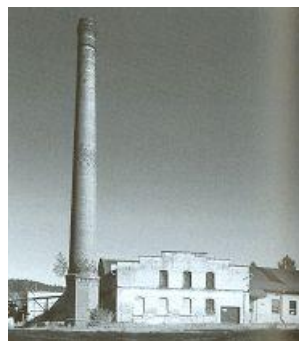

Víchová nad Jizerou

Víchovské textilní závody

Mechanickou tkalcovnu lněného a vlněného zboží postavil roku 1903 Josef Vintera pod firmou Víchovské textilní závody. V roce 1909, kdy měla tkalcovna asi 100 zaměstnanců,

ji kupují Josef, Theodor a Ottokar Niklovi – firma Bratři Niklové. Z roku 1913 pochází neprovedený plán jilemnického stavitele V. Frýdy na rozšíření tkalcovny, patrné jsou však dosud parkové úpravy areálu. Roku 1945 byla znárodněna a stala se, spolu s nedalekou tkalcovnou Josefa Havliny (čp. 12) provozem n.p. Kapnar, později Mileta. Někdy v padesátých letech dostala tkalcovna namísto šedového klenuté zastřešení, zachována je kotelna s komínem při její západní straně a skladovací budova, která obloukem lemuje břeh Jizerky .

Poniklá

Palme Stumpe a spol. / později Seba, Interlana a Bertero

Přádelna bavlny

Přádelnu bavlny vybudoval do roku 1907 Karl Palme Stumpe na místě mlýnu na Jizeře.

Dosáhl zde kapacity 44 000 vřeten.

Po jeho smrti se vedení firmy ujala jeho dcera Anna Menzelová, která v letech 1922 – 1923 dala vyměnit strojní vybavení, přestavět vodní dílo a postavit pro zaměstnance 22 činžovních domů.

Po válce byl podnik znárodněn a stal se součástí n.p. Seba.

Adolf Prelogg II. / později SingingRock v provozu

Tkalcovna II.

Tkalcovna je situována nad obcí u železniční zastávky Poniklá, mezi silnicí a Jizerou. Půdorys etážové budovy kopíruje zakřivení silnice.

Továrna byla postavena roku 1873 jako pobočka firmy A. Prelogg v Dolní Rokytnici, specializovaná na výrobu jemného bavlněného zboží - **popelínu, batistů, damašku.**

Ve dvacátých letech měla 480 stavů. Po znárodnění zde byl zřízen velkosklad potravin a budova se tak dochovala bez stavebních změn. Tento objekt našel jako jeden z mála využití i v dnešní době.

Nový vlastník sem roku 2001 umístil výrobu horolezeckého vybavení. Od roku 2006 má budova opravenou fasádu i zrekonstruované vodní dílo.

Hradsko

Herzfeld & Fische I/ později Vertex

Tkalcovna hedvábí, bavlny, vlny a lnu

Původně na tomto místě stával mlýn, který zakoupil podnikatel Scholze. Rozšířil skalní průraz a začal zde budovat nitárnu, roku 1883 však ale zkrachoval.

Noví majitelé, firma Herzfeld a Fischel, začaly na tomto místě budovat tkalcovnu **hedvábí, bavlny, vlny a lnu.**

Třípodlažní budovu 3x10 polí se dřevěnými stropy na litinových sloupech, provedl patrně rokytencký stavitel Hájek, který roku 1891 podepsal i plány jejího rozšíření směrem na východ, přístavbou se čtyřmi podlažními 3x7 polí stejné konstrukce.

V roce 1901 měla továrna 350 zaměstnanců, 225 stavů mechanických a 25 ručních, a Kaplanovu turbínu, která také zajišťovala osvětlení celé přilehlé osady Hradsko.

Po podepsání Mnichovské dohody bylo zařízení továrny evakuováno po železnici do Nového Bydžova.

Továrna se roku 1945 stává součástí podniku Krkonošské přádelny hedvábí a roku 1973 přechází na výrobu **skleněných vláken** pod podnikem Vertex.

Výroba zde byla ukončena roku 1992.

Jablonec nad Jizerou

Linke & Stumpe / později Kolora - Hybler

*Bělidlo bavlny – barevna, tiskárna
a úpravna*

Textilní úpravnu, původně bělidlo, založil roku 1851 jablonecký starosta Josef Slavík. Roku 1873 prodal synovec zakladatele bělidlo bývalým zaměstnancům Josefu

Palme Stumpemu a Josefu Linkemu. Firma Linke & Stumpe bělidlo přestavěla na chemické a rozšířila výrobu o barvírnu, tiskárnu a úpravnu.

V roce 1891, kdy už továrnu vlastnila druhá generace podnikatelů, zabíral textilní areál rozsáhlý pozemek mezi Jizerou a hlavní silnicí do Rokytnice a Harrachova. Areál továrny tvořila hlavní výrobní budova 50m dlouhá, dále strojovna se dvěma turbínami a dvěma parními stroji o celkovém výkonu 230 hp a kotelna se šesti kotly, sklady surovin, dvě sušárny, strojní dílna a kovárna.

Úpravna se specializovala na výrobu **šifonu** a **saténu** a získala řadu cen, mj. na Výstavě českých Němců v Liberci roku 1906. Za první světové války se zde vyráběly obvazové látky a prádlo pro vojsko.

Rokytnice nad Jizerou

Tkalcovna Adolf Prelogg I.

Sukárna, snovárna

Velkoobchodník s přízí Adolf Prelogg založil svou firmu roku 1842 ve Vídni. V letech 1859–60 dal postavit v Dolní Rokytnici mechanickou šlichtovnu. Závod se rychle rozvíjel a obsáhl kompletní výrobní postup látek. Firma přenesla do Dolní Rokytnice sídlo a pod vedením Zdenko Swobody se vypracovala mezi špičku rakousko-uherských, resp. československých textilků; za první republiky přešla do majetku rodiny Swobodových.

V areálu byla sukárna (tam se příze dodávána na papírových dutinkách, tzv. potáčích, převíjela na cívky), snovárna (v ní se připravovala osnova budoucí tkaniny – nitě byly převíjeny na osnovní vál), již zmíněná šlichtovna (šlichtování je úprava osnovních nití např. škrobovým roztokem, aby lépe vydržely námahu při průchodu tkalcovským stavem) a postřihárna.

Tkalcovna měla 360 mechanických stavů (v jedenácti rokytnických textilkách bylo v r. 1921 celkem 2 970 mechanických stavů).

V pobočném závodu v Poniklé bylo umístěno dalších 480 stavů. Příze se na nich měnila v batisty, damašky, satény, popelíny a kapesníky. Produkce byla dodávána do zemí bývalé rakouské monarchie, do Německa a na Balkán. Firma měla ještě třetinový podíl v papírně Prelogg-Kuna-Stumpe.

Jedná se o třípatrovou, částečně podsklepenou budovu. Má půdorys písmene E s velmi krátkými bočními křídly směřujícími k potoku. Na jihu je připojena mladší kancelářská budova, vybíhající naopak k silnici. V nejmohutnějším z bočních křídel, na severu, bývala strojovna.

Franz Haney

Mechanická tkalcovna

Firma Franz Haney, založená roku 1873, dala v letech 1907-1908 postavit v Horní Rokytnici čtyřpodlažní budovu mechanické tkalcovny bavlny o kapacitě 1100stavů, poháněných parním stojem. Symetrická stavba má při severovýchodní fasádě centrálně umístěnou prosklenou schodišťovou věž s vodní nádrží, zakončenou zvoncovitou bání.

Autora této monumentální stavby se nepodařilo určit.

Spolu se sousedící starší tkalcovnou Alexandra Göldnera (č.p. 186 z roku 1893) byla továrna po znárodnění začleněna do n.p. Pojizerské bavlnářské závody Semily a následně n. p. Kapnar. Do roku 2007 zde sídlila a. s. Rotex.

Použitá literatura:

Industriál Libereckého kraje, technické stavby a průmysl

Autor: ČVUT Praha

100 let tkalcovny Jilemnice - Technolen

Autor: Zeno Čížmář

Jilemnice – historické zastavení

Autor: PaedDr Jan Luštinec

Časopis Krkonoše – Jizerské hory. Život v tkalcovně + foto.

Autor: Jiří Bašta

**Tento materiál vznikl při každoroční akci „Jilemnické poznávání“
a akci „Dny evropského dědictví“
v roce 2010**

***Jakákoli mechanická, fotografická či elektronická reprodukce
materiálu a jeho částí je možná pouze se souhlasem autora.***

**Informační středisko Jilemnice
Masarykovo nám. 140, tel. + fax: 481 541 008
e-mail: info@jilemnice.cz
<http://www.mestojilemnice.cz>**